

Ötlető: CSONTOS NAKIA
Ötletés ideje: 1986.

TART.: BUZZSAK, NÉPRŐVÉSZETE ÉS HELYTÖRTÉNETE

18 lap, 3 rajz

Földrajzi mutató: BUZZSAK
Szakmutató: XXXIII, 1

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRŰRS

ÁTVEZETVE AZ EGYS. LTK. 4383-OS TÉTELE ALÓL

11/9/87

Buzsák népművészete és helytörténete

Kulturforradalmunk fontos eredménye, hogy megőrzi a régi népi élet maradványait, szépségeit feltárja a tömegek előtt. Nemcsak megőrzi, hanem tovább is fejleszti a népi hagyományokat.

Egyes ágait olyan magas szintre emelte, olyan ismertté tette, amelyet a múltban nem érhetett el. A megteremtett anyag nemzedékről nemzedékre öröklődött és bővült, továbbfejlődött a régi hagyományok megőrzése mellett.

A népi élet, a parasztság sorsa hűen tükröződik alkotásaikban. Környezetükben szívesen használtak saját készítésű és díszítésű tárgyakat. Ilyen például a buzsáki pásztorfaragó botja, fűszertartók, amelyek faragottak voltak. Minden alkotásban alkotója saját elképzeléseit, érzelmeit fejezte ki, amely utánozhatatlanná tette művét.

A felszabadulás óta a népi díszítőművészet óriásit lendült előre. Azonban a népi hagyományok egy része megszűnőben van, a falu lakosságának életkörülményének javulása következtében.

Helytörténet

Buzsák község keletkezése:

Csánki Dezső Somogy megye monográfiájában ezt írja: "A mai Buzsák helyén a középkorban Akts és Magyar falvak feküdtek. Ez a terület eredetileg a Somogyi vár tartozéka volt, azonban a XIII. században a Bő nemzetség birtokába kerül. "

Erre a levéltári utalások a következők: Magyar /Magyaore, Magvarej, Villa, Mogorej, Terra Castri Symigiensis de Magorey/.
1268. Hazai Okmánytár III.15. Terra c.s. Magori.

1279. u.o. 29 old.

A régi falu emlékét ma mindössze a falu Csiszta fürdőhely felőli részén előhuzódó magyar dülő és egy templomrom maradványai őrzik.

1268 Bő Izsóp fia, János kapta szolgálatai jutalmául IV. Béla királytól.

1403 Magyar helységet Gordovai János László fia nyerte adományul, és 1498-ban is még az övé.

Akts: A helység nevével 1449-ben találkozunk először és a Bő nemzetség birtokában van. 1500-ban Korving Jánost és Enyingi Török Imrét iktatták birtokésául.

Az 1500-as évek elején két falu nevét együtt emlegetjük Ács-Magyar néven.

Előfordul Akts-Magyare a Nándorfehérvári 1524. augusztus 29-én történt elárulásában részes Hédervári F renc ellen lefolytatott perben, amelyben 1459-ben kelt oklevelet mutattak be.

1536-évi adólajtstrom szerint e két község egyesült. A mai Buzsákon arra emlékeznek, hogy Ács község a fehér kápolna helyén állt. A fehérkápolna ma is áll délre a falun kívül.

Barokk stílusban épült, ez bizonyítja régi eredetét.

1675-ben a Jankovics és a Lengyel család rokoni pert indított a falu birtoklásáért. 1678-ban befejeződött a per, amely értelmében a falut két részre osztották. Így lett a falu egyik része Jankovics Buzsák, a másik része Lengyel Buzsák, amelynek az elnevezését az ~~ők~~ öregek ma is ismerik, és néha használják is.

Később a Jankovicsoknak és Szechenyi Imrének vannak itt nagyobb birtokaik. Szentbalázsi Sebe György plébános 1824-ben kelt feljegyzése a fű keletkezéséről:

"Buzsák község a Balaton mocsarai által három oldalról körülzárt beszögelésben fekszik és valószínűleg ettől a beszögelés-től kapta, természetes fekvésének megfelelő nevét, amelyet a Délszláv telepések anyanyelvén Buzsáknak neveztek el. Feltehetően, hogy az Ácsközségben megtelepült Délszlávok kezdték falujukat Vesáknak nevezni. amik ingovány mocsarat jelent." Régi, feledésbe menő hagyomány szerint a tatárok bejövetele előtt itt népes községek virágoztak, úgy mint Akts, Magyarai, Kölked. Buzsák területén egykor létezett Kéka és Szelistya községek, amelynek romjai még láthatók. Későbbi keletkezésük voltak mutatja szláv nevük. Ácsmagyari és Kölked lakói magyarok voltak.

A Tatárok kiirtották őket, helyettük szláv ajku telepések jöttek. Ezek alapították Kéka és Szelistya községet, majd később őket a Nagy-Laki várban székelő Törökök pusztították el.

Csákky Dezső Somogy megye monográfiájában is ír erről:

1552-1601-ig folyó háború a vármegye régi lakosságát szinte teljesen kiirtotta, az elpusztult védekre rácok költöztek. Ez a betelepedés könnyen és gyorsan ment végbe, mert a rác származású határőrök katonai szolgálataik fejében kiváltságokat élveztek és alig számbavehető adót fizettek. Az új rác lakosság mit sem akart tudni a királyi területre menekült földesurak jogairól, habár a Magyar végeken élő nemesség több ízben is figyelmeztette őket.

A végbeli vitézek 1587 kora tavaszán megtámadták a rác helységeket és azokat elpusztították.

Folytatva Sebe György plébános feljegyzéseit: Miután a törökök is elpusztították Kéka és Szelistya szláv /rác/ falvakat, lakóinak elmenekülése után létrejött Buzsák, mint népes község.

Délvidéki tótok jöttek 1690-ben a kipusztult nép pótlására, ők magukat Borokcsának nevezték. A török időkben Somogy megye lakossága megritkult. A lakosság megmaradt része a Berek mocsaraiba menekült. Ezt más adatok is bizonyítják.

A helyi plébános elbeszélése szerint:

Délről Horváthország és Szlavóniába környékéről vándoroltak ide, papjuk Miklós nevezetű volt. A vonulás közben Miklós egész u-

ton hadakozott az ellen, hogy ne raboljanak fosztogassanak állandóan.

Sok Rác és Horváth ajku volt a falu lakói között, bizonyítja az: 1791. szeptember 28-án a falu lakóinak a Szentpáli község plébánosa dalmát /Horváht/ nyelvű beszédet mondott a templom szentelésekor, valamint Hegedüs Illés a buzsáki plébánia lelkésze. Rác voltukat az is bizonyítja, hogy az 1848-as magyar szabadságharcban nem vettek részt. A Varga család, akinek egyik tagjainak önként jelentkezett katonának azóta is "önkéntes" Vargáknak nevezik őket.

A XIII. századbeli Rác települések lakói főleg állattenyésztéssel foglalkoztak a Somogyi Nagyberek területén.

Ezt a fő foglalkozást akarja kifejezni a falu közepén álló Szent Vendel szobor.

A Rácok idővel elmagyarosodtak, ezt elősegítette Sebe György plébános is, 1831-ben új iskolát építtetett, ahonnét kiküszöbölték a Szláv nyelvet, valamint az miséről is. Ez az időszak volt a nemzeti éledés kora.

Még az 1830-as években is a vasárnapi mise után a templomból kijövő asszonyok beszélgetése kizárólag Szláv nyelven folyt. Néhány idős ember a ~~szláv~~ szlávban beszél a szláv nyelvet, ahogy ők mondják, beszélnek tótul. A falu egyes részeinek elnevezése is Szláv, ilyen pl. Ceria, Tellakóca, Gustyerica, Sztára, Szella. A családi nevek jó része is Délszláv eredetű; Boszkovics, Ivanics, Dumity, Tomity, Miseta stb.

A nép jellemzése, szociális helyzete

Csorba József ezt írja 1867-ben a buzsákiakról:

"Népe elaprósodott, erélyesség nélküliek."

Közállapotukról Bél Máttyás leírása:

Borzalmas a szegénység. A kitűnő talajról nincs jövedelmük, csak annyi munkával foglalkozhák, ami eltengődésükhöz elegendő. 1715-ben a helységben 44 háztartást irtak össze, 1856-ban kolerajárvány pusztított Buzsákon, amelynek 400 áldozata volt. Ennek egy külön temető őrzi emlékét. Feljegyzés is készült a kolera elleni óvintézkedésekről a plébánia hivatalban. Ezek az intézkedések rámutatnak arra, hogyan éltek a múlt század közepén:

Elrendeljük, hogy hetente legalább egyszer mosakodni kell, az ablakot naponta egyszer ki kell nyitni, a közös konyhakat takarítani kell /a testvérek ugyanis házasság után is a családban maradtak és közösen használták a füstöskohyhát/. A templomukat a mai templom helyén sövényfonással készítették és sárral tapasztották be.

A gazdasági életet befolyásolta az a tény, hogy a falu területén a középkortól a földosztásig a földbirtokosok osztzkodtak.

1678-tól jórészt a Jankovics család tulajdona a falu, 1726-ban Jankovics Istvánné, 1733-ban Jankovics Istváné, 1767-ben özv. Jankovics Antalné, majd báró Majbényik Verancsics Pál vezérőrnagyé, Baranyai Imréné, Kisbarnaki Farkas Sándoré, Mérey Lajos és özv. Mérey Károlyné.

1935-ben a Jankovicsok és Széchenyiek birtokolják.

A parasztság helyzete: A Jankovics családnak 1767-ben az Urbárium kiadásakor 79 jobbágya volt Buzsákon, s annak 85,5 pozsonyi mérő földje. Összesen a falut ekkor 134 jobbágy lakta és birtokolt 116 mérő földet. A jobbágytelkek az 1770, sőt 1800-as években is még szigorú földközösségben éltek. A gyermekek a házasság után is a szülőkkel együtt éltek, és művelték a földet, a földesurak igyekeztek ezt az állapotot megtartani. Ivóvíze igen rossz volt évszázadokig a falunak, annál keresetebb volt a kocsma. Egy századvégi statisztika állapítja meg buzsákról, "orvosa nincs, de van négy kocsmája".

Hogy az ivóvíz állapotán segítsenek 1965 őszére elkészült a

a Törpevizsmü viztornya és a csővezetékét előtte már 1963-ban elkezdték lerakni.

NÉPMŰVÉS ZET

Fajtai: 1./ Lakóházépítés,
2./ Himzés, ruházat,
3./ Pásztorművészet,
4./ Népitánc.

Lakóházépítés

Ma már a faluban nagyon kevés parasztház található, mivel a felszabadulás után lassan átalakult a falu arculata, az életmód javulásának következtében. A község utcáiról lassan eltűntek a nád és szalmatető házak, helyettük modern kivitelű, komfortos lakások jelentek meg. A régi falu házaik közül csupán néhány maradt meg, melyek közül legkiemelkedőbb a Népművészeti Tájház.

A régi tömésfalú házak készítését így beszélik el az öregek: "kilábakat /oszlopokat/ állítottak fel, ez mellé deszkákat helyeztek egymásra és ez közé földet tömtek, öntözték, sulykolták, utána a deszkákat feljebb emelve tovább tömtek a falat és közben a szalmának a törmelékét keverték a sárral. Végül a deszkákat elvették, a falat lefaragták, majd besározták, és bemeszelték, esetleg kőművessel vakoltattak. Verés közben az anyagfalba nem hagytak ablakot, azt később vágták ki, tetőépítés után.

Fedési módok:

Az egyhelységű ház legősibb fedési módja a lapostető volt, amit lejtősen helyeztek a falra, hogy az esővíz lefolyhasson. Ilyen ma már nincs a faluban. A következő a kontyosfödél szegéssel. Ha kimegyünk a buzsáki szőlőhegyre nagyon sok pince őrsi kontyos fedelével a Dunántuli háztípust. Itt rendszerint két oszlatu a ház. A zsuppszalma megdrágulása következtében a ház elejéről később elhagyták a szalmát, és kialakult az üstökös ház típusa. A ház előtt kilábak /oszlopok/ voltak faragva fából. A kilábok alul fagerendához voltak erősítve. Téglából is építettek ilyen "pitvart" négyszögletes, fejes oszlopokkal. Ezt Keszthely környékéről tanulták el.

Az üstökös háznál már elől gyakran az oromfalat bedeszkázták, s ez tág teret adott a népi faragóművészeknek. Végül teljesen visszafejlődött az üstök, amely a ~~ve~~ fal megvédésére szolgált, helyére lépett a nyeregtető. A legtöbb régi ház ilyen nyereg tetőjű, zsindellyel, vagy nádfedéssel.

A ház berendezése

A háromosztású háznál egy szoba, egy konyha, egy kamra volt. A szoba berendezése a zöld szenes kályha, ágy, sarokpad, székek, asztal, tükrösláda, sublót, a falon szentképek függtek.

A füstökonyha berendezése:

Azért nevezték így, mert a régi házakon kéményt nem építettek. Ebben az időszakban az adókiivetés alapja a kémény volt, ezért idegenkedtek tőle, inkább lengelték a füstöt. A füst az ajtón keresztül távozott. A konyhában a szoba melletti falnál nyitott tűzhely volt, ahol szabadon rakták meg a tüzet. Ide állították a fazekeket és a háromlábú vasra tették a pecsenyés lábast, és főznek sütnék, főleg "krumplis" ételeket.

Sokszor csak a kemencét használták főzésre, nagy cserépfazekakban főztek az egész családnak./A fazekas Lengyeltótiban lakott./ A füst csak úgy dőlt az ilyen konyhákból, mivel több család is főzött egyszerre benne. Érthető, hogy a régi háznál a szobába nem vezet át ajtó a konyhából. Az ilyen konyha azonban igen alkalmas volt szalonna füstölésre. Később felfelé szélesedő kürtöt, kéményt építettek a konyhához. Ez a nyitottkéményes konyha. A kamra keskeny, sokszor kisebb épül a konyhánál és az udvaron van a bejárata. Az utcák rendszerét figyelve meg lehet állapítani; a faluban keskeny telkek és udvarok vannak, a régi jobbágytelkek ugyanis az utcafronton keskeny, befelé szélesedőek és hosszúak. A pincét legtöbbször nem a lakás alá építették, hanem külön az udvarba.

NÉPI HIMZÉS, ÖLTÖZKÖDÉS

Ha buzsáki himzésről beszélünk általában vele értjük a Tótszentpál, Varjaskér, Táská és Buzsák falvak textil-munkáit. Ma azonban csak Buzsák környékén folyik szervezett népművészeti munka, amely világhírű. A buzsáki himzést 1948-ig az állandó hullámzás jellemezte a helybeliek szerint. Volt mikor fellendült és volt olyan időszak is, amikor kiháló félben volt. A régebbi századok jobbágművészetéről a faluban keveset tudnak.

Az elnyomott népet botbüntetéssel tiltotta az uri rend, a cifrázkodástól, ez ugyanis az ő kiáltsága volt. Mégis a XVIII-XIX. században Buzsákon is fellendült a diszitőművészet. Ez a XVIII. század második felében kezdi világlókorát, hiszen az 1848-as magyar jobbágyfelszabadítás megtörtént. Ez a virágzás a kapitalizmus fejlődésével tovább fokozódott.

A legrégebbi fellelhető emlékek a szőttesek, a szürhimzés és a lukas himzés/madeira/. A szőttesek a faluban igen elterjedtek voltak, hiszen a jobbágytelkekhez fél, vagy egy egész kenderföld is tartozott. Ennek bizonyítéka a faluban elterjedt szólásmondás is: "Sir, mert nem jutott neki kenderföld". Nagyon fontos volt ez számukra, ruhájuk szinte kizárólag vászonból készült. A szőttesminták közül legelterjedtebb a bizánci eredetű csillag. A szegfü minta, az állatos inkább késő gótikus szőttesmintákból madaras és a geometrikus arab diszítés is gyakori. Leginkább pirossal szőtték a mintát és a fonalat házilag festették hozzá. A szövés, mint országsszerte Buzsákon is akkor lendült fel, amikor a takácsmesterek már nem bírták a gyári ipar konkurenciáját. A szegényebb részük kijárt falura és megtanította a parasztokat a himes minták szövésére. Főleg télen az asszonyok szövőszékeiken törülközőt, lepedőt, sublótakarót, szőttek, amihez a fonalat maguk fonták.

Szürhimzés

A faluban is működtek szücsök, akik az ország nagyjából egységes szürhimzéssel, pirossal diszítették a női ködmönöket. A szüröket általában nem himezték.

Férfiak ruházata

Gatya: 8-12 szélből állt, a vagyoni helyzettől függően. Egy szél 75 cm. Az alját később kirojtozták. Hátról vitézkötés volt rajta, azon színes szalagok helyezkedtek el. A vitézkötés kötött volt, amelyet bodzafával kötöttek. A gatyába a madzagot huzófával huzták bele. Redős /rödös/ gatya volt ez két szárral, ami átmenet a szoknya és a nadrág között. A ráncokat, redőket az asszonyok maguk szedték be, rendszerint egész szombat délutánokat rááldozva.

A ráncok készítési módja: A vásznat megvizezték, redőzték, utána vizesruhát, deszkát, követ raktak rá, vagypedig becsavarták, s mikor száraz volt kihajtották.

Hétköznapra komiszgatyát viseltek vászonból, amelyet debellás bükkfagatya néven is emlegettek. Ezt nem lehetett kimosni, alul szűk "kösköny" gatya volt.

Ingük egészen kurta, fehérvászonból lukas himzéssel készült. Az ing ujja bő, a véges rödös /ráncbaszedett/.

Ünneplős kabátjuk fekete színű volt, amelyhez a fiatalok piros pettyes zsebkendőt használtak.

Lábbelijük bocskor, vagy szőrscizma volt, a szára pedig szüranyagból készült. Hozzá tartozott még az öltözékhez a kabát alatt hordott pruszli /mellény/ öreg gombokkal. A férfiak hosszú hajat viseltek, aminek gyakorlati haszna is volt. Védték a fület a hidegtől, halántékon az ütést fogta fel, ami a buzsáki pásztoroknál, kocsmái verekedőknél igen hasznos volt. A hosszú haj feleslegessé tette a kalapot, védett a nap ellen is. A buzsáki férfiak a hajukat a fülükön megkötve, csomózva hordták, ezt csimbóknak nevezték.

A gulyás ruházata hasonló volt, csak ők még kalapot és kötényt is viseltek. A kötény legtöbbször kékefestő anyagból készült, rajta egy sor kékefestő minta, öt, nyolc sor zsámedlival szalagszedéssel díszítve. A kötény hátul rózsaszínű, vagy zöld szalaggal volt megkötve. Pufos kabátjukat gazdag zsinorozással és öreg gombokkal díszítették. Szűrjük sima, esetleg kevés rátét az ujjakon.

A kisfiuk ugynevezett pandur~~gaty~~tyákban jártak. Ez átmenet a női és férfiruhák között. A szoknya egybevarrott volt a felső résszel, általában kékfestő anyagból készült, az alját koszorúmintával díszítették. Nyakukban mizli /stráf/ fehérből volt, kalapot is hordtak, de mezitláb jártak.

A női népviselet

A legszebb része volt az ümög /ing/ rövid, vászonból készült, himzett ujjakkal. Először fehérrel himezték, később pirossal kékkel. A himzéshez a fonalat maguk festették. A régebbi alakon egyenes volt az ingujj a himzés alul körbefutott. Az újabbakon váltón húzódik lefele hosszában a minta, ebben a barokk hatás tükröződik. Ez egy szöttes csikrendszerében beépített szabad vonalú himzés. Az ing elejét is díszítették, gombot azonban nem használtak, hanem úgy főzték össze fehér, vagy piros szalaggal.

Szoknyájuk nem volt beszedve száz évvel ezelőtt, csak a későbbi időkben. A szoknya alján szalagok, pántlikák, leg-alján pedig csipke helyezkedett el. A felső kasmirszoknya alatt öt-hat alsószoknyát hordtak.

Nyáron ha a menyecskék az ehédet hordták a felső szoknyát két oldalt felhajtották a derekukra tűzve, hogy lássák milyen szép alsószoknyáik vannak.

A ruha tartozéka volt még a rékli, sima selyem, vagy szövet anyagból. Minderre rojtos, kasmir, vagy selyemkendőt kötöttek. Az új menyecskéknek tilánglit /fátyolkendőt/ kötöttek. Ez fehér színű volt, nagy rózsákkal, széles rózsaszín szalaggal ékesítve. Ezt a kendőt a menyecskék maguk készítették.

Lábbelijük: Vastag anyagból szürből tutyit készítettek. Általában kenderkóc színű volt, amelyre díszítést is tettek. Ha sár volt lehúzták és mezitláb jártak. Később a csatos félcipő lett a divatos.

Fejkötő: Az asszonyok viselték, az utcára csak így lehetett kimenni. A buzsáki fejkötőnek két fajtája van, a magyaros és a tótos. A magyarok hátrább, a szláv /tót/ menyecskék előbbre kötötték. Az utóbbiak a homlokra két fonást is tettek. Az idős asszonyok még ma is fejkötőben járnak.

H I M Z É S

A fehérvarrást már csak férfifinget elején és egy 1900-as években készült oltárterítőn találhatjuk meg. Az öfegebb emberek azt állítják, hogy a legrégebb himzést a boszorkányost is készítették fehérrel. A színes himzés tipikus szlávos hatásra utal. Először a piros, kék színt találjuk a női ingeken, ez reneszánsz eredetű himzés.

Szeretik a csigavonalat, rozettát, kígyóvonalat alkalmazni. Ezen kívül még a somogyi famunkák hatása alatt is áll. Bizonyítéka a vésett vonal ellentétjeit utánzó piros, kék szín változtatása a rozettán belül. Néhol keresztaszemes hatást is mutat. A szegélydisz néhol arabos hatású, geometrikus vonalaival.

A himzés története

A himzés fellelindülésének több szakasza van. A délvidékről idevándorolt szlávok hozták magukkal ezt. Ez a régi piros-kék csigavonalas himzés a XIX. század végére majdnem teljesen feledésbe merült. A ruhákon seholsem alkalmazták. Helyébe "bécsi" rátétes minta jelenik meg, főleg az ágyterítőkön. A rátétes himzés a század elején éli világkorát, 1900 és 1910 között 1000 nő is foglalkozott vele a Balatoni Intézőbizottság lelkes támogatójuk volt. A Tihanyi Népművészeti házban egy népviseleti ruhába öltözött menyecske árusított tavasztól őszig. Ő volt Kollár Péterné, Máté Tera Néni. Ő így emlékezik vissza a régi időkre:

Egyik husvétkor hatalmas tűzvész pusztított végig a falun csupán három ház maradt épen. A Jankovics gróflányok segíteni akartak a szerencsétlen falu lakóin, mivel a falu a gróf birtokában állt. Valahonnan kézimunkát hoztak, fekete túll alapon bordó selyem rátéttel. Megkérdezték az asszonyoktól megtudják-e csinálni. Néhány asszony vállalta ezt. A Széchenyi grófok később kölcsönt kaptak az államtól és külföldre is szállítottak a közben hiressé vált kézimunkát. A grófok csekély fizetésért, amit a varróasszonyoknak adtak busás haszonra tettek szert. 1927-ben Máté Tera Néni felment Pestre, ahol buzsáki kézimunkát árusítottak. Később ebbe az

üzletbe a férje is belekapcsolódott, először azonban huzódzott a gondolattól. Rongyozásból nem lehet megélni - mondta ő. Teranéni a férje ezüst öngyújtóját, szivartárcáját adta el és ezen vásárolta az első anyagokat. A buzsáki himzőasszonyok ezt kihimezték és év végére már 13 ezer pengő jövedelemre tettek szert. 1935-ben leköltöznek Buzsákra, ahol a Teranéni költözik be először rátétes ruhába. 24 lánynak vett anyagot ruhának és később abban jártak. Így indult meg először a rátétes himzett ruha viselete.

A Táncsoport is meg lett szervezve, először Balatonlellén a buzsáki lakodalmassal szerepeltek. A télen 300 asszonymak jelentett munkalehetőséget a himzés. Külföldre szállítottak az Egyesült Államokba, egy magyar származásu embernek 2300 dollár értékű árut, amiért a pénzt sohasem kapták meg, mert kitört a háború. A háború idején anyagihiány miatt nem folyt a munka.

1945-ben megnyílt a lehetőség a népi diszitőművészet előtt. Ezt Frais Olga tanítónő tevékeny munkája hozta létre. Fiatalokból táncsoportot szervezett, a lányokat a régi kézimunka elsajátítására ösztönözte, ő varratott először gyöngyfonállal, amellyel ma is himeznek. Először "hárász" Ausztrál gyapjuból készült fonállal kézimunkáztak. A himző asszonyok 1965-ben munka nélkül maradtak, mert itt hagyta a falut a tanítónő. Az irányítást ezután a kezébe Németh Gézáné vette, a buzsáki iskola pedagógusnője. Röviden így mondja el ezt az időt: 1957-ben a falu asszonyai tél előtt munka nélkül álltak, a tanárnőhöz mentek panaszkodni emiatt. Férjével együtt sok helyre fordultak a panasszal. Válasz a Háziipari Szövetkezettől jött, az asszonyok részére szövetkezetet akartak létrehozni. Az asszonyok ezt nem akarták elfogadni, később azonban hallgattak az okos szóra. Mindenki maga rajzolt, ezért gyenge munkák születtek. Huszból tiz kézimunka rossz volt. A tanárnőx tél elején egy tanfolyamot indított a munkák tökéletesítése érdekében, ezután csak így is négy-öt rajzoló asszony volt, a tagok létszáma viszont egyszázötven, ebből negyven tag, és negyven besegítő. Rajzoló asszonyok főleg a régi motívumokat alkalmazták és felujtították. A cél az volt, hogy a régi minták megőrzése mellett pontosabb, tet-

szetösebb alkotások jöjjenek létre.

PÁSZTORMŰVÉSZET

Gazdagsága ismert Európa szerte. A pásztorművészet három területre jellemző hazánkban, Dunántul, Északi középhegység vidéke, valamint az Alföld. Legtermékenyebb a Dunántulon. A foglalkozás az állattartás volt, mint tudjuk, itt sok ősi elemet és formát megőrzött ez a népművészeti ág /juhászból, tülök, kobaktök/. A faragóművészet virágzása a múlt századra esik, a pásztorok a falu közösségén kívül élnek, így a tömegizlés nem érvényesül munkájukon. Műveik a magányos órákban készülnek, főleg saját használatra, családjá és társai részére. A faragás művészetének fejlődését önmaguk irányították, és ma is így van ez. A legősibb diszitóművészeti eljárás a faragóknál a spanyolozás. A diszitendő felületet kivésik, s egy-két milliméter mélységig azt spanyol viasszal töltik meg. Legelőször csak pirossal, később bevezetik a kék és zöld színeket is. Ólmozásnak nevezik, ha a kivésett felületet ólommal töltik be, ha választóvizet használnak sárga színt kapnak. Ujabban a fafaragók domborműves technikát alkalmaznak. Szerzőkészletük az egyszerű késtől "bizoktól" sokat fejlődött, már esztergapaddal is felvannak szerelve. A diszitőelemek is jelentősen megváltoztak. A múltban a betyárvilágot a körülöttük élő állatokat kecskét, juhot, valamint stilizált virágokat faragták meg. Azért stilizáltak ezek a virágok, mert egy öreg pásztor ezt mondta: az az igazi virág, amely nem megterem, hanem amit valaki kigondol. Az 1900-as évek körül munkáikban hazafias elemeket is alkalmaznak, /ilyen pl. a címer/. Legöregebb buzásaki faragó Boszkovics Jánost, /Beszti bácsit/ emlegetik. 1876 és 1955 között élt, 10 éves korától faragott, főleg szaru anyagon dolgozott. Munkáit külföldre is vitték kiállításra, sok pénzt azonban nem kaphatott értük, mert a Jankovicsok cselédje volt. A felszabadulás után a Népművé-

szeti Háziipari Termelőszövetkezetnek dolgozott nagy sikerrel. Művészetének titkát féltve őrizte, tudását csak úgy "lophatták" el tőle.

Másik ismert népművész Jancsekity János, ő Beszti bácsi tanítványa volt.

1937-1938-ban Kollár Péter faragó iskolát létesített a faluban, ahova becsalogatta az ügyeskezü fiatalokat, különben az öreg pásztorokat. Szerszámokat ő adott nekik, mesterükül Kaposi Antalt választotta. Az első nagy tehetség a tanítványok közül Kara Lajos volt, aki tragikusan hunyt el. Szintén az öreg Kaposi keze alatt dolgozott Ottucsák Ferenc, aki ma nyugdíjas és Buzsák külterületének postása volt. Ő faragta Kollár Péternének a tükröst, ágyakat, székeket. Mindegyik tárgynál az egész felület faragással stilizált virágokkal van borítva. Mesterségét azonban abbahagyta, mert félt hogy "hátgerincsorvadást" kap a faragással járó állandó üléstől, görnyedéstől".

Legelismertebb művész Gyanis László. Állandóan régi minták, formák után kutat, alakos ábrái is vannak, amelyek erőteljesen összefogottak, csak a lényegre szorítkoznak. Főleg fára, domborművet dolgozik.

A faragók a Budapesten székelő Népművészeti Háziipari Termelőszövetkezethez dolgoznak. A vállalat bizonyos mértékig megszabja és irányítja a díszítés módját, azonban a fantáziának tág teret biztosít.

Iváncsics László népművész fél karral dolgozott, munkájában felesége is segített neki, ilyenben mint pl. a bökődés, amely szakértelmet nem igényelt. A férj halála után ~~azfak~~ özvegy kezdett el faragni és ma is foglalkozik ezzel.

Máté Ferenc egy tragikus baleset folytán fordult a művészi munka felé, Gyanis László ehhez baráti segítséget nyújtott, bevezette a mesterség titkaiba és annyira megkedveltette vele ezt, hogy másfél év után megkapta a Népművész címet.

Pék László 1939-ben született, 14 évesen kezdett el faragni, Tapolcai Sándor, Tomity János voltak mesterei, a Népművész címet 1963-ban nyerte el. A falu legfiatalabb Népművésze Buzsáki István Balaton utcai lakos.

NÉPI TÁNC

A felszabadulás előtt Kollár Péter szervezte meg a buzsáki Gyöngyösbokréta Népi Együttest. Ezekről az évekről Proity József /Páco Józsi bácsi/ tudna legtöbbet beszélni, aki 1912-ben született és ma a Május 1. utcában lakik.

- Az idős asszonyoktól és emberektől megtanulta a buzsáki kopogózt, libegőst, amit megtanított később a táncsoport tagjaival. A próbákat először vasárnaponként tartották, a tánc gyengén ment először. Első nagy szereplésüket Balatonlellen "buzsáki lakodalmassal" nagy sikerrel tartották. A felszabadulás után Frajs Olga tanítónő szervezte újjá a táncsoportot. Betanítója, mozgatója és citerása egyben Páco Józsi bácsi volt. 1957-ben Knezics István helybeli pedagógus vette át a táncsoport vezetését. Már ebben az évben kulturális versenyen vettek részt Kaposváron, első feldolgozott témájukkal "buzsáki táncok" címen. 1958 nyarán a fonyódi Vizi Fesztiválon szerepeltek. 1959-ben buzsáki "Varró estét" adták elő Sztalinvárosban a Tanácsköztársaság Jubileumi Táncfesztiválján. 1959 telén kidolgozott "vig szüret" kompozícióval a televízióban is szerepeltek. 1960. A táncsoport megkapta a Szocialista Kulturáért érdemrendet. 1961 "Este a fonóban" című munkájukat mutatták be Balatonföldváron a Folklór Fesztiválon, 1962-ben Balatonlellen szerepeltek ekkor már a táncsoport nemcsak belföldön, hanem külföldön is felfigyeltek. 1963-ban St-Veit-ben szerepelt a csoport az "Este a fonóban" című táncával. 1963 telén készültek az 1964-és Ausztriai szereplésükre, amelynek címe "Tengeri hántás". 1965 májusában a Pécsváradon megrendezett "Zengő Majális" szerepeltek.

A község kulturális megmozdulásaiban, ünnepélyeken felléptek, falunk lakossága büszke országos és világhírű csoportunkra. A Táncsoport utánpótlását az iskola táncsoportjából kapja, amely hosszú évek óta működik Németh Gézánné vezetésével nagy eredménnyel. Az elmúlt tíz évben a Táncsoport vezetői Németh Géza az Általános Iskola igazgatóhelyettese, Csikváry József tánctanár, Urezky Csaba Műv. Ház igazgatója.

H I M Z É S

Vézás: Régen főleg négy szinnel, piros, kék, zöld, sárga szinekkel varták. Ma a következő színösszeállítások találhatóak meg: piros, kék,
piros, fekete,
fekete, kék,
és a színes, ami ezen kívül kiegészítő színeket is tartalmaz.

Az anyagon sűrű a minta. Legfőbb motivumai; rózsza, hajó, babafej, torony, emmes minta. Nem túl sok a motivum, csupán az öltések teszik változatossá.

A himzés alkalmazási területei:

Különböző méretű, terítők, futók, párnák, falvédők, könyvjelzők, szettek stb. Ezek alapanyaga fehér, vagy nyers színű vászon, a himzőszál gyöngyfonal.

A minták rajzoló asszonyai:

Tölgyes Istvánné,

Mezriczki Jánosné,

Mézes Ernőné valamennyien Népi iparművészek.

Rátétes

Első mintái rózsák, levelek, szegfűk, tulipánok, kutyakaringók, szarvasok, pávák, szívek, galambok.

Rátétest először a piros bécsi anyagból kivágták, lefércelték az alapanyagra, amely rendszerint vászon volt, de lehetett gyócs, selyem, vagy, tüll is. A lefércelt bécsit behajtogatva a széleit szálöltéssel varrták. Szövetkezeti és egyéni célokra készítettek falvédőt, terítőt, tálcakendőt, függönyt, párnát és ruhát. Régen a magukszötte nyers vászonra halottaslepedőt is készítettek. Tüll és batiszt rátétből készült az esküvőruha, keresztelőtakaró, valamint blúzok. A háboru előtt egy terítő ára 15 pengő, ami egyenértékű 1 q buza árával. Egy zsúrterítő 1 méteres 12 pengő.

Buzsákon ma is él valamennyi népművészeti ág. A falu lakói büszkék ország és világhírűvé vált himzésre, faragásra és táncra. Mindenki igyekszik ezt az örökséget megtartani, illetve továbbfejleszteni, továbbadni gyermekeik, unokáik részére. Az őseink által megteremtett művészetet, amely ma is virágzik, minden ember számára kötelesség, hogy megőrizze, ugyanis a mai emberben eltörpülnek a művészi kibontakozásra való hajlamai a világ arculatának átalakulása, rohamos fejlődése következtében.

Duplalánc,
farkasfog,
nyolcas

Szalagsor

Szegfűsor
Csámpe láncsal

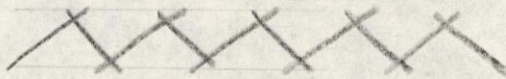
Dupla farkasfog
csibelábbal

pelenkázás

Nyolcas

Nyolcas keresztel

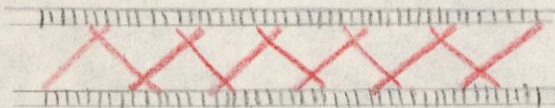
Nyolcas farkasfoggal

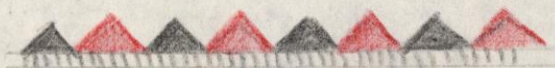
Nyolcas csámpával

Nyolcas láncsal

Lánc háromszöggel

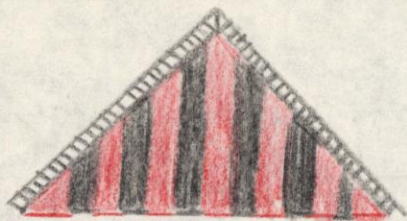

Dupla farkasfogsor

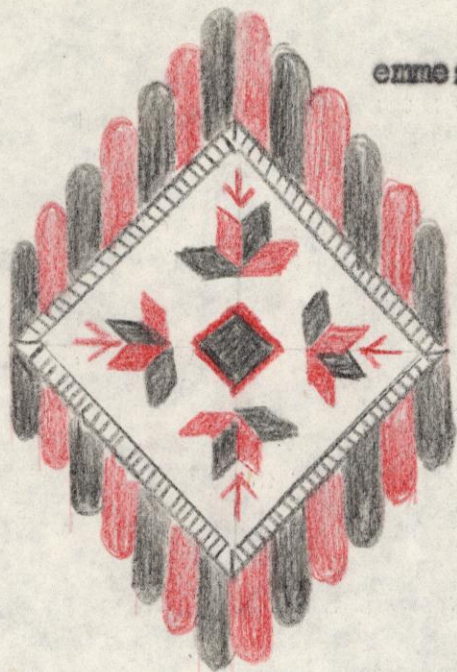

Farkasfog csibelábbal

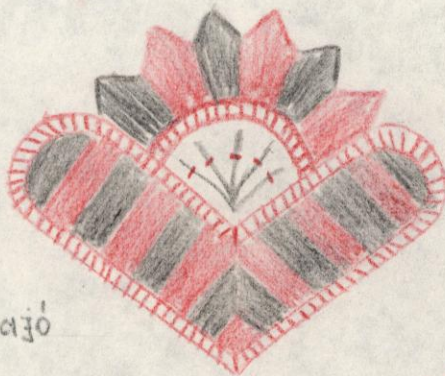
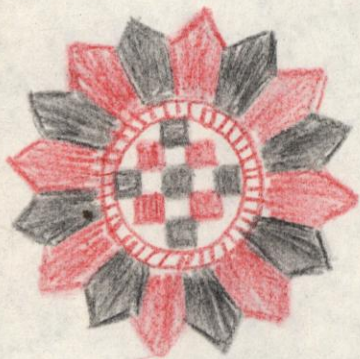
torony

emmes

rózsák

hajó

Katykaringó

legyező

Nyolcas keresztben

Háromszögek lóherlevéllel

Farkasfog keresztben

Levélsor láncsal

Levélsor csibelábbal

Adatközlők :

Vida Árpád iskola igazgató

Vida Árpádné tanárnő

Dr. Balogh József katolikus pap

Németh Gézáne tanárnő

Németh Géza iskola ig. h.

Proity József nyugdíjas

Várdai Jánosné népművész

Tölgyes Istvánné népművész

Máté Ferenc faragó népművész

Buzsáki István faragó népművész

A dolgozatot készítette: Csontos Mária

Fonyód, Karikás Frigyes Gimnázium 4/a.

